

NILS KARLSON:

Interventionismens överhetsideologi

Den svenska modellen fungerar inte längre. De förment "rättvisa" omfördelningarna går inte från rika till fattiga och behövande, utan från alla till alla. Traditionella normsystem har sakta brutits ned och marknadens funktion och dynamik har försämrats.

Det är själva grundideologin – interventionismens ideologi – som är problemet. Därmed blir även de etablerade riksdagspartierna en del av problemen. De har alla varit med och byggt upp och legitimerat den svenska sk välfärdsstaten.

Det parti som vågar inse att en reell avpolitisering av samhället bör stå först på den politiska dagordningen har allt att vinna.

Nils Karlson är doktorand i statsvetenskap.

I ett internationellt perspektiv är skillnaden marginell mellan våra riksdagspartier. De har ungefär samma verklighetsuppfattning och ungefär samma grundvärderingar. Alla betraktar de den offentliga sektorn som en helig ko: att "skära i välfärden" kan inte accepteras. Även moderaterna och Carl Bildt, som av Ingvar Carlsson utmålas som missnöjespolitiker och Sveriges Carl I Hagen, förordar i stort sett endast ett alternativ inom ett bibehållet offentligt finansierings- och regleringssystem. Avpolitisering förespråkas endast i undantagsfall.

Situationen är inte bara märklig med tanke på Sveriges ekonomiska och sociala problem, som för var dag blir alltmer akuta och alltmer uppenbara, utan kanske främst på grund av att väljarna inte längre tycks dela etablissemangets konsensusartade "överhetsideologi". I undersökning efter undersökning säger sig en stor majoritet av folket, och dessutom majoriteten av socialdemokraternas kärngrupper, vilja ha lägre skatter, minskad offentlig sektor, privatiseringar, färre regleringar o s v.

Vad beror detta förhållande på? Hur har partietablissemangets enighet uppstått? Och vari består dess ideologi? För att finna svar på dessa frågor måste vi gå tillbaka åtminstone till 30-talet. Redan då hade nämligen vårt partisystem stabiliserats. Samtliga stora riksdagspartier, med undantag för miljöpartiet, uppstod i samband med införandet av den allmänna rösträtten och parlamentarismen. Sverige befann sig i slutet av den *liberala epoken*.

Den liberala epoken

Denna hade inletts vid mitten av 1800-talet, kanske är ståndsriksdagens avskaf-

fande 1867 en lämplig startpunkt. Sakta men säkert hade olika privilegier, regleringar och andra mer godtyckliga påbud avskaffats. Följden blev att vid slutet av seklet hade en aldrig tidigare skådad välståndsökning och aktivitet kommit igång i samhället.

De var då, runt sekelskiftet, som nästan alla våra stora industriföretag, idrottsföreningar, frikyrkor, folkrörelser och politiska partier grundades. Alla försökte de på olika sätt och med olika medel tillgodose människors efterfråga och behov.

Partierna var i huvudsak klasspartier — de vände sig primärt till olika stora samhällsgrupper vars intressen de sade sig företräda. Där fanns "överklasspartiet", "bondepartiet", "tjänstemannapartiet" och "arbetarpartiet".

Och efter ytterligare några turbulenta decennier, med utbrytningar, uppsplittningar och sammanslagningar, hade således partistrukturen stabiliserat sig vid mitten av 30-talet. Det var då den *interventionistiska epoken* inleddes.

Den interventionistiska epoken

Partierna ville nu använda sin nyvunna makt. I syfte därtill hade de skaffat sig ideologier. De insåg att de för att få så många röster som möjligt inte enbart kunde hänvisa till sina mer snäva gruppintressen utan även måste ha ett mer övergripande budskap, som kunde locka till sig väljare även från de andra samhällsklasserna.

En sådan ideologi består, i korthet, av två olika beståndsdelar: dels en uppsättning värderingar, d v s partiets målsättningar, dels en verklighetsuppfattning, d v s partiets perception av hur verkligheten kausalt fungerar. När dessa delar

kombineras får man ett handlingsprogram, som alltså talar om vilka medel partiet i fråga vill, eller anser sig kunna, använda för att uppnå sina målsättningar.

Till en början fanns relativt stora ideologiska skillnader mellan partierna — kanske framförallt i verklighetsuppfattningen: de partier som kallade sig borgerliga var mer förtjusta i medlet marknad, medan de som kallade sig socialistiska förordade statliga ingrepp och planering.

Denna skillnad fanns dock främst på det retoriska planet. Så snart det gällde praktisk politik var de borgerliga minst lika ivriga som socialisterna att skydda sin egen kärngrupps intressen med hjälp av regleringar och andra konkurrenshämmande åtgärder.

Vad gäller värderingarna, den andra delen i ideologibegreppet, rädde det motsatta förhållandet. Här var retoriken likartad. Alla partierna hade kommit på, att oavsett vilka målsättningar eller intressen man egentligen ville uppnå eller tillgodose, så var det bäst att säga att man eftersträvade *allmänintresset*. Det lät mer rumsrent på så vis.

Detta var dock bara början. Det socialdemokratiska arbetarpartiet, vilket genom den alltjämt fortgående ekonomiska utvecklingen och industrialiseringen inte bara fick en allt större väljargrupp, tycktes dessutom för många ha ett moraliskt försteg jämfört med de övriga partierna. De hade nämligen kommit på att deras gruppintresse kunde uttryckas i termer av rättvisa. De sade sig eftersträva *social eller distributiv rättvisa*, d v s en rättvis fördelning av inkomster, förmögenheter, bostäder, utbildning o s v.

Den fördelning som uppstod spontant på marknaden ansågs vara orättvis, efter-

som den inte direkt tog hänsyn till människornas *verkliga* behov. Att vara emot denna värdering blev liktydigt med att vara emot de svaga i samhället, och framstod därmed som direkt omoraliskt. Det var nu som *interventionismens ideologi* i egentlig mening började ta form.

Låt oss säga att vi befinner oss i början av 50-talet. Harmoni och optimism råder i konungariket Sverige. Just före kriget har Saltsjöbadsavtalet ingåtts mellan SAF och LO – arbetsfreden är garanterad. Vi har lyckats hålla oss neutrala. Planushållningsdebatten om socialdemokratins efterkrigsprogram har lagts på is. Industrin, som gått oskadd genom kriget, går på högvarv efter den stora devalveringen.

Nu skall folkhemmet byggas. Lort-Sverige skall utrotas och rättvisa skall skapas! Alla de stora partierna är reformistiska. Marknaden, som delegitimerats genom depressionen på 30-talet, skall få finnas kvar men den måste tuktas, som en rosenbuske, av politikens skickliga trädgårdsmästare. Det är nämligen där, i toppen, som kunskaperna och insikterna finns. Det inser även vanligt folk.

Poppers och Keynes teorier

Nu är interventionismens ideologi i stort sett färdig. Förutom sina värderingar, allmänintresse och social rättvisa, har den nu även fått sin verklighetsuppfattning. Denna har dessutom fått intellektuell legitimitet genom i första hand Karl Poppers och John Maynard Keynes vetenskapliga teorier. Uppslutningen kring dessa är i det närmaste total, både i den akademiska och den politiska världen.

Enligt Popper, som var kritisk mot Stalins utopiska experiment, skulle politiker-na ägna sig åt en *stegvis social ingenjör-*

konst. De skulle alltså avstå ifrån stor-skaliga förändringar, och i stället med hjälp av expertkunskap från akademiker-na pröva sig fram med stegvis sociala reformer. På så vis skulle allvarliga missgrepp kunna undvikas och det goda samhället skapas.

Enligt Keynes skulle marknadsens påstådda instabilitet kunna avskaffas genom att regeringarna i lågkonjunkturer stimulerade ekonomin med offentliga utgifts-ökningar och i högkonjunkturer stramade åt med nedskärningar i de statliga utgifterna eller med skattehöjningar. Den ekonomiska politiken skulle fungera som en "allseende och välvillig despot", som såg till att marknaden fungerade till allas bästa.

Nu kunde handlingsprogrammet för interventionismens ideologi slutgiltigt formuleras: *Med centrala politiska ingrepp som regleringar, skatter, subventioner och offentlig monopolproduktion skall social rättvisa skapas och allmänintresset tillgodoses.*

Uppslutningen kring programmet blev med tiden i det närmaste total. De som i början varit tveksamma resignerade alltmär. Tillväxten och välståndökningen var ju enorm. Under 50-talet fördubblades en arbetares realinkomst efter skatt... Och till detta kom de sociala, trygghetsskapande reformerna. Det gick till och med så långt att Herbert Tingsten med fog kunde hävda att de traditionella ideologierna var döda.

Politisk enighet

På 60-talet var enigheten så stor att partierna, från höger till vänster, bokstavligen tävlade om att hitta på nya interventioner och kostsamma reformer. Socialdemo-

kraterna fann sig ofta angripna även från vänster av de borgerliga partierna.

Reglering och styrning ovanifrån var nyckelorden för dagen. Paternalism och populism blandades i en salig röra. Paternalismen fanns där ständigt i och med åsikten att kunskaperna och insikterna om både medel och mål (vanliga människor ansågs ju inte själva känna till sina verkliga behov) fanns i den politiska pyramidens topp. Och populismen fanns även den ständigt i och med att man i grunden appellerade till människors gruppintressen.

Och det var just där som kärnan till den interventionistiska ideologins pervertering låg. På 70-talet började det hela gå snett. Tillväxten minskade och arbetslösheten, inflationen och de statliga budgetunderskotten ökade.

Till en början kunde man skylla på oljekrisen — alla industriländer fick ju problem. Men problemen blev värre och försvann aldrig i Sverige. Sedan försökte man skylla på socialdemokraterna. De hade nämligen varit otaktiska nog att avvika från interventionismens ideologi, genom att vilja införa löntagarfonder. Det var som att svära i kyrkan. Enligt ideologins dogmer skulle ju inte marknaden eller kapitalismen avskaffas — den skulle bara tuktas och dess resultat omfördelas.

Det specifika med den svenska sk välfärden är, som Assar Lindbeck påpekat, att det inte är företagen som socialiseras, "utan familjen, eller rättare sagt många av familjens traditionella funktioner." Familjen tvingas ägna sig alltmer "åt service av *ting*, medan offentliga institutioner alltmer tar över personlig service av *människor*".

De borgerliga åren

Således fick de borgerliga makten, för första gången sedan 30-talet. I klassisk interventionistisk anda körde de igång. De försökte vara precis så "gråsossiga" som socialdemokratin en gång varit och de själva fortfarande var.

Men problemen försvann inte. De blev efter värre. Inflation, arbetslöshet, budgetunderskott och offentlig sektor växte som aldrig förr. Och tillväxten och investeringarna fortsatte att sjunka. De borgerliga måste uppenbarligen vara dåliga "ingenjörer", de kunde tydligen inte konsten att styra.

Efter sex bedrövliga år kallades socialdemokraterna tillbaks till makten. Nu skulle det bli styrsel på skutan igen. Löntagarfonderna var glömda och det statsbärande partiet lovade att hålla sig till sin gamla beprövade ideologi. Men trots devalveringar och sedvanliga ingrepp lät sig inte skutan styras. Trots internationell högkonjunktur och i övrigt gynnsamma förhållanden fick inte heller socialdemokratin fart på ekonomin. Visserligen lyckades de, åtminstone kortsiktigt, få ner arbetslösheten och bli av med budgetunderskotten, men i övrigt kvarstår problemen.

Den svenska modellen fungerar inte längre

Dessutom har de omhuldade "välfärdsystemen" börjat knaka alltmer betänkligt i fogarna: sjukvården har inte råd att betala sin personal och köerna ökar; pensionerna är i farozonen eftersom ATP-systemet snart måste betala ut mer pengar från sina fonder än det får in; skolbarnen får inte längre nödvändiga läromedel; barnomsorgen har ständig personalbrist;

och offentliganställda av alla kategorier, från åklagare och poliser till sjuksköterskor och lärare, känner sig underbetalda och illa behandlade.

Det är här vi befinner oss i dag. Det är helt uppenbart att hela systemet är i kris, den svenska modellen fungerar inte längre. Att tro att problemen löses bara vi sänker marginalskatterna och tar bort avdragen är naivt i överkant. Det är själva grundideologin, interventionismens ideologi, som är problemet. Och därmed blir även de etablerade riksdagspartierna en del av problemet. De har alla, från moderaterna till vpk, varit med och byggt upp och legitimerat den svenska s k välfärdsstaten. De har alla i hög grad omfattat och argumenterat för den interventionistiska ideologin. Under honnörssord som "rättvisa" och "allmänintresse" har de alla sökt legitimera interventioner till förmån för sär- och gruppintressen. De har alla förespråkat centrala politiska ingrepp, som regleringar, skatter, subventioner, avdrag och offentliga produktionsmonopol. Ansvar för de effekter som denna politik har åstadkommit kan de aldrig komma ifrån.

Vi har i dag låst fast oss i ett hierarkiskt, byråkratiskt och stelt samhälle, ett samhälle där kunskaper, initiativförmåga, arbetsvillighet och personligt ansvarstagande spelar allt mindre roll. Och där i stället grupptillhörighet, kontakter, karriärism, inställsamhet och "fixande" vid lagens gränser avgör om man skall bli framgångsrik eller ej. De förment "rättvisa" omfördelningarna går inte från rika till fattiga och behövande, utan från alla till alla. De ständiga ingreppen i samhället har sakta men säkert brutit ned traditionella normsystem om rätt och fel och för-

sämrat marknads funktion och dynamik.

Det folkliga stödet eroderar

Detta och mycket därtill har partietablissemanget åstadkommit. Om interventionismens ideologi för inte så länge sedan åtnjöt ett stort folkligt stöd, är det i dag tydligt att detta stöd eroderar mycket snabbt. Ideologin har alltmer blivit en perverterad "överhetsideologi", som i längden enbart gynnar dem som sitter nära den politiska maktens köttgrytor. Och handlingsprogrammets medel har alltmer övergått till att bli mål i sig: rättvisa och välfärd likställs med statliga ingrepp.

Partiernas ovilja eller oförmåga att skaffa sig en ny och mer adekvat verklig-hetsuppfattning och nya ärligare grundvärderingar utgör i dag Sveriges kanske allra största problem.

Likväl är det tydligt att vi närmar oss slutet på den interventionistiska epoken. Förr eller senare kommer den gamla kon att slaktas. Kan man byta system i Öst-Europa, kan vi det också. Frågan är dock vilket, om något, av de nuvarande riksdagspartierna som kan göra sig av med den barlast som interventionismens ideologi utgör, så att de kan hänga med in i nästa sekel?

Det parti som vågar inse att det är hög tid att "skära i välfärden" och att en reell avpolitiserad av samhället bör stå först på den politiska dagordningen har allt att vinna. Verklig välfärd kan nämligen endast skapas underifrån, av medborgarna själva.

Huruvida Moderata Samlingspartiet, som onekligen har bäst förutsättningar att anta utmaningen, är detta parti, återstår ännu att se.